

حرمت اعانه بر اثم و اعانه به ظالم در رسانه های خبری و مطبوعات از دیدگاه فقه اسلامی و با تأکید بر اندیشه‌ی فقهی امام خمینی (ره)

سید محمدرضا پیرمردیان*

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۰۴/۱۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۰۵/۱۰

چکیده

بررسی احکام خبررسانی و مطبوعات، با توجه به عصر ارتباطات و لزوم پاسخگویی فقه به مسائل جامعه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در مکتب اسلام علم فقه عهده‌دار تبیین باید و نبایدهای فردی و اجتماعی است، از جمله قواعد فقهی قاعده «حرمت اعانه بر اثم و همچنین حرمت اعانه به ظالم» است. این مقاله ابتدا مدارک و مستندات این دو قاعده را از آیات و روایات ارائه می‌کند و در ضمن استناد به آیه معانی لغوی و اصطلاحی لغات این دو قاعده را تبیین نموده، سپس حکم این دو قاعده را در آراء فقها و مبانی فقهی امام خمینی (ره) ذکر می‌کند. همچنین با توجه به قاعده «حرمت اعانه بر اثم» به یکی از مصادیق رسانه‌ای آن یعنی رسانه‌ی موثر در رفتار ناهنجار تقلیدی مخاطبان و در ادامه با توجه به قاعده «حرمت اعانه به ظالم» به یکی از مصادیق آن یعنی روزنامه نگاری استبدادی پرداخته و در نتیجه با تأکید بر اندیشه فقهی امام خمینی (ره) به نقش ویژه رسانه‌های خبری در احیای امر به معروف و نهی از منکر در جهت تحقق عملی حرمت اعانه بر اثم و حرمت اعانه به ظالم می‌پردازد.

کلیدواژگان: اثم، اعانه، امام خمینی، تکلیف، خبر، ظلم.

سپهر سیاست

سال دوم

شماره پنجم

پاییز ۱۳۹۴

مقدمه

فقه که پیگیر تحقق سلامت، هدایت و عدالت در جامعه است و این سه ابتناء تامی دارند بر آگاهی‌های اجتماعی، نمی‌تواند در قبال خبر و خیررسانی که حامل و ناقل بخش مهمی از آگاهی‌های اجتماعی است، برخوردی خستی و یا غیر ناظر به ماهیت و کارکرد آن داشته باشد. این مدعا با شواهدی از نقل و نیز عقل قابل تأیید است.

فقه در لغت به معنای فهم است و همین واژه در اصطلاح فقها به معنای آشنایی با احکام فرعی شرعی است، که از راه ادله تفصیلی آن یعنی قرآن، سنت، اجماع و عقل بدست می‌آید و فقیه امروزه به فردی اطلاق می‌شود که دارای قدرت استنباط احکام فرعی شرعی از راه ادله تفصیلی آن باشد. (جناتی، محمد ابراهیم، ادوار فقه و کیفیت بیان آن، ص ۳).

جرم در فقه اسلامی و قانون همان گناه و معصیت و ظلم است و معاونت در جرم همان معاونت در اثم و گناه است.

معاونت در جایی تحقق می‌یابد که فرد یا افرادی بدون این که در تحقق فعل مجرمانه دخیل باشند، در سایر مراحل مختلف جرم ایفای نقش کنند، مانند کسی که ابزار و آلات جرم را مهیا کند و در اختیار مباشر و شرکای جرم قرار دهد و یا این که مجرمان را در نیل به اهدافشان ترغیب کند و موارد دیگر نظیر آن.

اعانه بر اثم (کمک به گناه کردن)

مفهوم اعانه بر اثم

«اعانه» از ماده عون بوده، که در لغت به معنای کمک کردن است، همان‌طور که در مجمع البحرین آمده است: العون: الظهير علی الامر و الجمع اعوان. (طریحی، فخرالدین، مجمع البحرین، ج ۶، ص ۲۸۵).

«اثم» در لغت به معنای ذنب و گناه و نیز به معنای انجام دادن چیزی که حلال و روا نیست، آمده است (ابن منظور، جمال‌الدین بن مکرّم، لسان‌العرب، ج ۱، ص ۷۴).

«اثم» به معنای مطلق مخالفت و معصیت خداوند می‌باشد.

در تکلیف و جویی و تحریمی است و «اعانه بر اثم» همان مساعدت و همکاری در جهت تحقق مخالفت و عصیان الهی است.

فصلنامه
علمی
تخصصی

سپهر سیاست
سال دوم
شماره پنجم
پاییز ۱۳۹۴

بنابر تعریف لغوی، معنای معاونت در جرم همان کمک کردن مجرم در عمل مجرمانه اوست.

تعریف اصطلاحی معاونت در جرم

در میان فقها برخی از ایشان معاونت در جرم را تعریف نموده‌اند که ذیلاً به بعضی اشاره می‌نماییم:

۱. مرحوم شیخ انصاری در مکاسب محرمة می‌فرماید:
ان الاعانه هو فعل بعض مقدمات فعل الغير بقصد حصوله منه لا مطلقاً. (انصاری، مرتضی، مکاسب المحرمة، ج ۱، ص ۱۷).
معاونت عبارت است از، انجام دادن برخی از مقدمات فعل حرام به قصد ایجاد آن حرام، نه مطلق انجام دادن آن مقدمات.
۲. مرحوم میرزای نایینی در کتاب مکاسب و البیع، معاونت را این گونه تعریف نموده است:

ان مفهوم الاعانه عبارة عن فعل ما يتمکن به الغير من ایجاد ما هو مطلوبه ... کماوله السوط للظلم (نایینی، محمد حسین، مکاسب و البیع، ج ۱، ص ۲۹).
معاونت عبارت است از، هر عملی که توسط آن شخصی دیگر را یاری نموده و او را در رسیدن به هدفش قادر سازد، مثل دادن شلاق به شخص ظالم.

۳. مرحوم محقق اردبیلی در آیات الاحکام در مورد معاونت در جرم در آیه کریمه ولا تعاونوا علی الاثم والعدوان می‌فرماید:

الظاهران المراد الاعانه علی المعاصی مع القصد او علی الوجه الذی ینصدق انھا اعانه مثل ان یطلب الظالم العصا من شخص لضرب مظلوم فیعطیه اياه او یطلب القلم لکتابه ظلم فیعطیه اياه و نحو ذلک مما یعد معونه عرفاً. (اردبیلی، احمد، زبده البیان فی احکام القرآن، ص ۲۹۷).

مرحوم محقق اردبیلی چنین فرموده‌اند:

مراد از اعانه در اثم در آیه کریمه کمک کردن بر انجام معاصی است، به همراه قصد یا بنا بر صورتی که صدق کند، که این عمل کمک کردن بر اثم است.
مثل این که شخصی ظالمی چوبی را از شخصی طلب کند به جهت کتک زدن مظلومی و شخص چوب را به دست او بدهد یا این که طلب کند قلمی را به جهت نوشتن فرمان ظالمانه‌ای و شخص هم قلم را به او بدهد و امثال این موارد که عرفاً صدق معاونت از نظر عرف خواهد کرد.

حرمت اعانه بر اثم
و اعانه به ظالم در
رسانه های خبری و ...
(۶۱ تا ۷۵)

۴. مرحوم میرزا حسن بجنوردی در قواعد الفقهیه معاونت را به صورت ذیل تعریف نموده است:

اما الاعانه فهی بمعنى المساعده و المساعد له فی فعله و اشغاله ... فالمراد من الاعانه على الاثم: مساعده الاثم فی الاثم الذی یصدر منه و ذلک بايجاد جميع مقدمات الحرام الذی یرتکبه او بعضها. (بجنوردی، حسن، القواعد الفقهیه ج ۱، ص ۳۱۰).

اعانت، از نظر لغت به معنای کمک کردن آمده است ... مراد از اعانت بر اثم کمک کردن گناه کار است در گناهی که از وی صادر می شود و آن هم به وسیله ایجاد جمیع یا بعض مقدمات حرامی که مباشر مرتکب آن می شود. قاعده کمک به گناه و به اصطلاح فقها «اعانه بر اثم» از آیه شریفه «یا ایها الذین آمنوا... و تعاونوا على البر والتقوى ولا تعاونوا على الاثم و العدوان واتقوا الله ان الله شدید العقاب» گرفته شده است.

از دیدگاه امام خمینی (ره) تهیه مقدمات و اسباب معصیت برای کسی است که قصد ارتکاب آن را دارد؛ حال این که تهیه اسباب برای رسیدن به هدف باشد یا نه؛ یا اثم در خارج تحقق یابد یا نه؛ اعانت بر اثم و ظلم بوده و حرام است. (خمینی، روح الله، ۱۳۸۱ مکاسب المحرمه، ج ۱، ص ۲۱۱).

به عنوان نمونه از نظر امام خمینی (ره) اجاره دادن دکان برای انبار شراب و یا فروش آن جایز نیست و اجاره دادن حیوان یا کشتی برای حمل شراب و اجاره دادن کنیز آوازه خوان برای خواندن آواز و امثال این گونه منافی که مشروع نیست، جایز نیست. (خمینی، روح الله، تحریر الوسیله، ج ۳، ص ۱۱۱).

فصلنامه
علمی
تخصصی

سپهر سیاست
سال دوم
شماره پنجم
پاییز ۱۳۹۴

ادله حرمت اعانه بر اثم

اعانه بر اثم بر اساس ادله اربعه کتاب، سنت، عقل و اجماع حرام می باشد.

- قرآن: در قرآن کریم آمده است:

«... و لا تعاونوا على الاثم و العدوان...» (قرآن کریم، مائده/۳).

بر اثم و عدوان همیاری و معاونت نکنید.

- روایات: روایات متعددی، چه به صورت کلی در خصوص حرمت کمک به گناه و تجاوز و چه در خصوص حرمت یاری ظالمان وارد شده است. در این جا به برخی از آن ها اشاره می کنیم.

امام صادق علیه السلام فرمود: «من اعان علی قتل مسلم و لو بشرط کلمة جاء یوم

القیامة مكتوبا بين عينيه: آيس من رحمة الله». (طوسی، محمد بن حسن، المبسوط فی فقه الامامیه، ج ۶، ص ۲۸۵).

هر کس بر کشتن (یا علیه) مؤمنی با نوشتن کلمه‌ای کمک کند، روز قیامت محشور می‌شود، در حالی که بین دیدگاه او نوشته شده: مایوس از رحمت خداوند. روایاتی که کمک به ساختن شراب مانند اجاره ساختمان، کاشت درخت انگور، با این نیت و فروش آن را کمک به اثم و حرام دانسته نیز فراوان است، که همه موارد، به دلیل کمک به اثم و عدوان حرام شده‌اند.

- **سیره:** سیره معصومین (ع)، نیز حاکی از ممنوعیت یاری به ظالمان است. از این حیث به برخورد امام موسی بن جعفر علیه السلام با صفوان جمال، که شتران خود را به هارون، خلیفه عباسی، برای سفر حج کرایه داده بود، اشاره کرد، که فرمود: همین که دوست داری آنان زنده بر گردند تا بقیه اجرت تو را بدهند از آنان هستی.

- **سیره عقلا:** عقلا کمک به گناه و تجاوز را که موجب مخالفت پروردگار و تجاوز به حقوق مردم شود قبیح می‌دانند. به گفته برخی از مفسرین، مفهوم این قاعده از مرتکبات ذهن و جزء فطرت انسان است و آیات تنها ارشاد به این امر فطری دارند.

- **اجماع:** فقهاء بر حرمت کمک بر گناه اجماع دارند و آن را از مسلمات فقه می‌دانند، البته با وجود آیات و روایات نیازی به ذکر اجماع نیست و به‌عنوان مؤید از آن یاد کردیم.

شروط تحقق اعانه بر اثم

در تحقق مفهوم اعانت، قیودی را دارای اعتبار دانسته‌اند، که با ملاحظه‌ی آن ممکن است انطباق این مفهوم بر موضوع محل بحث نیازمند به توضیح بیشتر باشد:

- **یکم:** معتبر بودن علم و اطلاع معین به وقوع حرام از معان: بدیهی است بدون این علم، اعانت یا اساساً صادق نیست و یا حرمتش منجز نیست، زیرا فرض این است، که معین جاهل به موضوع می‌باشد.

- **دوم:** قصد و داشتن انگیزه ممنوع: بسیاری معتقدند، که اعانت در صورتی

حرمت اعانه بر اثم
و اعانه به ظالم در
رسانه های خبری و ...
(۶۱ تا ۷۵)

تحقق می‌پذیرد، که شخص معین مقدمات فعل غیر را به انگیزه ارتکاب حرام توسط شخص دیگر، انجام دهد. بر اساس این شرط نیز تمسک به مفهوم اعانت در مورد محل بحث صحیح خواهد بود، زیرا نشر اخبار محرمانه در سطح عمومی که دشمنان نظام و اسلام هم در زمره مخاطبان آن قرار دارند. اگر با اختیار و اراده صورت گیرد خود خود متضمن انگیزه است، به بیان دیگر کسی که اسرار محرمانه را سطح عمومی با اراده و عمد منتشر می‌سازد و می‌داند که بخشی از مخاطبان وی دشمنان و کسانی اند که به فعالیت علیه نظام و اسلام اشتغال دارند به خودی خود انگیزه سوء استفاده دشمنان را دارد و شاید با توجه به چنین نکته‌ای است که برخی از فقهای بزرگ مثل شیخ انصاری در مقام داوری درباره‌ی این شرط که آیا داشتن انگیزه، شرط تحقق امانت هست یا نه؟ می‌گویند:

برای این داوری باید خصوصیت فعل را در نظر گرفت، زیرا گاه کاری که معین انجام می‌دهد، به گونه‌ای است، که اگر بدون قصد و انگیزه حرام صورت گیرد نیز عرفاً مشمول اعانت است.

مثلاً فرض کنید کاری است که فایده‌اش منحصر در کار حرام می‌باشد-مثل آنکه به شخص ظالم و عصبانی که مصمم به زدن و مجروح ساختن فرد مظلومی است، عصا و سلاح بدهیم- در چنین مواردی داشتن انگیزه شرط نیست. در محل بحث چنین امری صادق است و عرف، سوء استفاده دشمنان را محرز می‌بیند. (انصاری، مرتضی، مکاسب محرمة، ج ۱، ص ۱۸).

از این رو با توجه به کیفیت اجرای کار (نشر خبر) اعانت را منطبق می‌یابد. نتیجه آن‌چه گفته شد این است که استدلال به مفهوم اعانت، بر پایه نظر کسانی که انگیزه را شرط می‌دانند، با اشکال مواجه نیست، چه رسد به نظر کسانی که انگیزه را شرط نمی‌دانند و یا کسانی که مثل شیخ انصاری که این موارد تفصیل می‌دهد.

- سوم: تحقق فعل حرام از معان: گفته‌اند علاوه بر داشتن انگیزه، وقوع کار حرام مورد نظر از شخص معان نیز برای تحقق مفهوم اعانت، ضرورت دارد، لذا اگر معین مقدمه کار حرام دیگری را محقق سازد و انگیزه نامشروع نیز محقق باشد، ولی شخص معان موفق به کار حرام نگردد، عنوان «اعانت برائتم» منطبق نخواهد شد، هر چند ممکن است، از جهات دیگر مثلاً باب تجری، ممنوع و قابل مجازات باشد. بر پایه اعتبار شرط فوق نیز، صدق مفهوم اعانت در مورد محل بحث، با هیچ اشکالی مواجه نیست، زیرا در گناهان عادی و به خصوص دارای جنبه شخصی و

فصلنامه
علمی
تخصصی

سپهر سیاست
سال دوم
شماره پنجم
پاییز ۱۳۹۴

فردی، این امکان وجود دارد، که با در نظر گرفتن شرط یاد شده (تحقق گناه از معان) قائل به تفصیل شویم و در مواردی اعانت را انکار کنیم.

اما در مورد محل بحث، یعنی نشر اخبار محرمانه دواتی که متضمن اسرار ملی است، چنین تفصیلی امکان پذیر نیست، چرا که در وضعیت واقعی و عینی جهان امروز، سوء استفاده دشمنان از اخبار مذکور قطعی و محرز است، و هر چند دشمنان به پشتوانه این اخبار هیچ اقدام عملی علیه نظام اسلامی صورت ندهند. به بیان دیگر کاری که معین انجام می‌دهد، همیشه تحقق حرام از سوی معان را به دنبال دارد و این دو از یکدیگر تفکیک نمی‌شوند.

نفس اطلاع یافتن از این اسرار، در بر دارنده تقویت جبهه کفار، برتری ایشان، برخورداری آنان از قدرت و ظرفیت مانور بیش‌تر در تعاملات سیاسی و غیره، و باعث تضعیف جبهه اسلام و محدود ساختن ظرفیت مانور سیاسی نظام اسلامی است. (فخار طوسی، جواد، پژوهشی فقهی در خبر و خبر گزارشی، صص ۱۸۴-۱۸۲).

اعانه بر اثم و رسانه موثر در رفتار ناهنجار تقلیدی مخاطبان

اگر مخاطبان رسانه‌های جمعی و مطبوعات، رفتاری را در رادیو و تلویزیون ببینند و بشنوند و مطلبی را در روزنامه‌ها بخوانند، که احتمال تقلید از رفتارهای ناهنجار و مجرمانه و گناه باشد، در این صورت رسانه خبری معین بر اثم بوده و مرتکب حرام شده است. به طور مثال، در گزارش‌های مسابقات فوتبال در برخی مواقع، از گزارشگران شنیده یا خوانده می‌شود، که خطا کردن برخی از بازیکنان حرکت حرفه‌ای می‌باشد، که این موجب تشویق بازیکنان به خطا کردن شده و رسانه خبری معین بر اثم و گناه می‌باشد.

در کتاب دستور العمل برنامه‌سازی در رادیو و تلویزیون انگلستان در فصل رفتار تقلیدی و ضد اجتماعی آمده است: در مورد نمایش روش‌های تبهکاری، تخریب اموال عمومی و یا کاربرد سلاح‌ها باید دقت خاصی اعمال شود.

نکته مهم، پرهیز از نشان دادن جزئیات زیاد یا شیوه‌های انجام دادن چنین فعالیت‌هایی به شکل مؤثرتر است. (بلیغ، ناصر، دستور العمل برنامه‌سازی در رادیو و تلویزیون انگلستان، ص ۷۹).

در جای دیگر آمده است:

حرمت اعانه بر اثم

و اعانه به ظالم در

رسانه‌های خبری و ...

(۶۱ تا ۷۵)

خطرات تقلید، مخصوصاً در میان کودکان، بسیار واقعی هستند، مثلاً در مورد استفاده از ضربه‌های کاراته یا کاربرد سلاح‌های سهل‌الوصول مانند طناب یا چاقو یا بطری، باید دقت فوق‌العاده‌ای اعمال شود، اعمال مجرمانه، در صورت نمایش، نباید تبدیل به درس‌هایی برای «چگونه انجام دادن» شوند.

پنهان نکردن عواقب خشونت در زندگی واقعی هم اهمیت دارد. (همان، ص ۷۶). تا کنون حرمت اعانه برائت و شروط تحقق آن را بررسی کردیم و بیان شد که حتی در دستورالعمل برنامه سازی BBC هم رفتار تقلیدی ضد اجتماعی ممنوع است، حال می‌خواهیم به بحث هنجار و ناهنجار در نهادهای خبری بپردازیم آن‌چه از تعاریف متعدد و متنوعی از هنجار استفاده می‌شود، این است که هنجار در هر شکل و وضعیت، عبارت از یک استاندارد عمل یا معیار یا ضابطه است. ضابطه‌ای که باید مرجع عمل همه اعضای یک جامعه خاص باشد، از این رو مانند سایر ضوابط و استانداردها، هنجار نیز علی‌الاصول باید مورد تبعیت و پیروی افراد قرار گیرد.

نکته بسیار مهم دیگر این است، که هنجار در درون افراد نیست، بلکه در اجتماع و در فرآیند تعامل و کنش متقابل اعضای آن است. هیچ هنجاری در خلا متصور نیست، اگر زندگی اجتماعی انسان غیر قابل اجتناب است. توجه‌داشتن به هنجارها و رعایت آن‌ها نیز غیر قابل اجتناب می‌باشد.

برخی تبعیت از هنجارها را اساساً مهم‌ترین جزء اجتماعی شدن می‌دانند، از این رو عدم رعایت هنجارها و ارتکاب رفتار ناهنجار از سوی افراد به منزله‌ی نابودی آن‌هاست. (ترکاشوند، علی اصغر، الگوی هنجاری رسانه ملی از دیدگاه رهبران جمهوری اسلامی ایران، ص ۳۶-۳۳).

هنجارها در جمهوری اسلامی ایران مطابق شریعت اسلام است. حال اگر رسانه‌های خبری به ارائه رفتار تقلیدی ناهنجار بپردازند، پذیرش عواقب و خطرات این اخبار متوجه خود آن‌هاست و در حقیقت رسانه خبری معین در اثم بوده و مرتکب حرام شده است، که باید از کمک کردن در گناه ممانعت کند تا رسانه‌ای قابل اطمینان برای مخاطبان باشد. یکی از راه‌های کنترل و ممانعت از کمک بر گناه این است، که نهاد خبررسانی سعی در تعاون در بر و تقوی داشته باشد و با برجسته کردن آن ناخودآگاه از معاونت بر گناه کاسته شده و رسانه خبری در جهت تحقق رسانه اسلامی نزدیک شود.

فصلنامه
علمی
تخصصی

سپهر سیاست
سال دوم
شماره پنجم
پاییز ۱۳۹۴

اعانه به ظالم (کمک کردن به ستمگر)

مفهوم اعانه به ظالم

«اعانه» از ماده عون بوده، که در لغت به معنای کمک کردن است، همانطور که در مجمع البحرین آمده است: العون: الظهير على الامر و الجمع اعوان. (طریحی، فخرالدین، مجمع البحرین، ج ۶، ص ۲۸۵).

بنا بر تعریف لغوی معنای معاونت در ظلم همان کمک کردن ظالم در عمل مجرمانه اوست. قاعده کمک به ستمگر و به اصطلاح فقها «اعانه بر ظالم» از آیه شریفه: «يا ايها الذين آمنوا... وتعاونوا على البر والتقوى ولا تعاونوا على الاثم و العدوان واتقوا الله ان الله شديد العقاب» گرفته شده است.

ادله حرمت اعانه به ظالم

اعانه به ظالم به ادله اربعه حرام می باشد. «معونة الظالمين في ظلمهم حرام بالادلة الاربعه، و هو من الكبائر». (خوئی، ابوالقاسم، مصباح الفقاهة في المعاملات، ج ۱، ص ۴۲۶).

– قرآن: در قرآن کریم آمده است:

«... و لا تعاونوا على الاثم و العدوان...». (قرآن کریم، مائده/۳).

بر اثم و عدوان همیاری و معاونت نکنید. و اجلی مصادیق اثم، ظلم می باشد.

«و لا تتركوا الي الذين ظلموا فتمسکتكم النار». (همان، هود/۱۱۳).

به سوی ستمگران میل نکنید و به آنها نزدیک نشوید زیرا در این صورت دچار آتش عذاب الهی خواهید شد.

وجه استدلال به آیه شریفه: منظور از رکون که در آیه شریفه از آن نهی شده و حرام دانسته شده است. یکی از این دو معنا ممکن است باشد:

۱. میل به ستمگران و ظالمین پس به طریق اولی، دلالت بر حرمت اعانت و کمک به ظالمین دارد، زیرا رکون و میل مرحله ای نازل تر و ضعیف تر از اعانت است، وقتی رکون حرام باشد به طریق اولی اعانت و کمک نیز حرام می باشد.

۲. یا این که منظور از رکون محرم همان داخل شدن در ظلم ظالمین است، یعنی رکون و اعانت هم معنی و مترادف باشند، که در این صورت دلالت

حرمت اعانه بر اثم
و اعانه به ظالم در
رسانه های خبری و ...
(۶۱ تا ۷۵)

بر حرمت اعانت دارد. (ایرانمنش، جلال، اعانه ظالمین، مجله تخصصی فقه و مبانی حقوق "دانشگاه آزاد بابل"، شماره ۷، ص ۱۵۷).

- **روایات:** روایات متعددی در خصوص حرمت یاری ظالمان وارد شده است. در این جا به برخی از آنها اشاره می‌کنیم، در روایت سکونی از رسول اکرم (ص) نقل شده است:

«اذا كان يوم القيامة نادى مناد اين اعوان الظلمة و من لاق لهم دوات او ربط كيسا او مد لهم مده فاحشروهم معهم» (حرعاملی، وسائل الشیعه، ج ۲، باب ۷۱، ص ۵۴۸).
در روز قیامت منادی فریاد می‌زند، که کجا هستند یاوران ظالمان و ستمگران...
و در روایت دیگری از امام سجاد (ع) نقل شده است:
ظهر الجواب عن رواية ابى حمزة عن على بن الحسين (ع) قال: «اياكم و صحبة العاصين و معونة الظالمين» (همان).

از صحبت با متجاوزان و یاری ستمگران بپرهیزید.

- **سیره:** سیره معصومین (ع) نیز حاکی از ممنوعیت یاری به ظالمان است. از این حیث به برخورد امام موسی بن جعفر علیه السلام با صفوان جمال که شتران خود را به هارون، خلیفه عباسی، برای سفر حج کرایه داده بود اشاره کرد، که فرمود: همین که دوست داری آنان زنده برگردند تا بقیه اجرت تو را بدهند از آنان هستی.

- **سیره عقلا:** عقلا کمک به ستمگر و ظالم را که موجب مخالفت پروردگار و تجاوز به حقوق مردم شود قبیح می‌دانند. به گفته برخی از مفسرین، مفهوم این قاعده از مرتکبات ذهن و جزء فطرت انسان است و آیات تنها ارشاد به این امر فطری دارند.

- **اجماع:** فقهاء بر حرمت کمک بر ظالم اجماع دارند و آن را از مسلمات فقه می‌دانند، البته با وجود آیات و روایات نیازی به ذکر اجماع نیست و به عنوان مؤید از آن یاد کردیم.

اعانه بر ظالم و روزنامه نگاری استبدادی

برخی از محققان ارتباطی آمریکایی، در مطالعات خویش راجع به وسائل ارتباط جمعی آسیا، از تغییر ماهیت این روزنامه نگاری و تبدیل آن به نوعی "روزنامه نگاری احسن گوی دولت" سخن گفته‌اند. واقعیت آن است، که بسیاری از

فصلنامه
علمی
تخصصی

سپهر سیاست
سال دوم
شماره پنجم
پاییز ۱۳۹۴

رهبران قدرتمند کشورهای جهان سوم، به بهانه استفاده از وسائل ارتباط جمعی در اجرای برنامه های توسعه ملی، نه تنها، مطبوعات و رادیو و تلویزیون و سینما را تحت کنترل و سانسور در آورده اند، بلکه این وسائل را به دستگاه های تبلیغاتی شخصی نیز تبدیل کرده اند.

به طور کلی، سوء استفاده از شیوه "روزنامه نگاری برای توسعه" در بسیاری از کشورهای جهان سوم، باعث شده است که یک نوع "روزنامه نگاری دولتی"، که تنها به انتشار اخبار و گزارش های "مثبت" و "خوب" توجه دارد، رواج پیدا کند. در چنین شرایطی، روحیه انتقادگری که شالوده اساسی روزنامه نگاری را تشکیل می دهد، از میان می رود و روزنامه نگاران در کنار دستگاه تبلیغات دولتی، به جای خدمت به توسعه و پیشرفت جوامع خود، به سازشگری و کمک به حفظ قدرت های خودکامه، کشیده می شوند. (معمد نژاد، کاظم، روزنامه نگاری، صص ۵۲۰-۵۱۹).

امیر مؤمنان علی (ع) می فرماید:

«الموت فی حیاتکم مقهورین والحیة فی موتکم قاهرین» (فیض الاسلام، علی نقی، نهج البلاغه، خطبه ۵۱).

زنده بودن و زیر دست بودن برای شما مرگ است، و مرگ برای شما در راه به دست آوردن آزادی زندگی است. (مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، ج ۱- ص ۲۴۹).

یک جامعه مستقل و آزاد، جامعه ای است که از هر نظر خود کفا باشد و پیوند و ارتباطش با دیگران، پیوندی بر اساس منافع متقابل بوده، نه بر اساس اتکاء یک ضعیف بر قوی، این وابستگی خواه از نظر فکری و فرهنگی باشد یا نظامی یا اقتصادی و یا سیاسی، نتیجه ای جز اسارت و استثمار ببار نخواهد آورد، و اگر این وابستگی به ظالمان و ستمگران باشد، نتیجه اش وابستگی به ظلم آن ها و شرکت در برنامه های آن ها خواهد بود. (همان، ج ۹، ص ۲۶۲).

جالب این که در آیات مربوط به «اذا انجاکم من آل فرعون» پس از ذکر ایام الله، تنها روزی که صریحاً روی آن انگشت گذاشته شده است، روز نجات بنی اسرائیل از چنگال فرعونیان است و با این که در تاریخ بنی اسرائیل روزهای بزرگی که خداوند در پرتو هدایت موسی (ع) به آن ها نعمت های بزرگ بخشید، فراوان بوده، ولی ذکر "روز نجات" در آیات مورد بحث دلیل بر اهمیت فوق العاده "آزادی و استقلال" در سرنوشت ملت ها است.

حرمت اعانه بر اثم
و اعانه به ظالم در
رسانه های خبری و ...
(۶۱ تا ۷۵)

آری هیچ ملتی تا از وابستگی نجات پیدا نکند، و از چنگال اسارت و استثمار آزاد نشود، نبوغ و استعداد خود را ظاهر نخواهد ساخت، و در راه الله که راه مبارزه با هر گونه شرک و ظلم و بیدادگری است گام نخواهد گذاشت و به همین دلیل رهبران بزرگ الهی، نخستین کارشان این بود ملت‌های اسیر را از اسارت فکری و فرهنگی و سیاسی و اقتصادی آزاد سازند، سپس روی آن‌ها کار کنند و برنامه‌های توحیدی و انسانی پیاده کنند. (مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، ج ۱۰، صص ۲۷۸-۲۷۷).

نتیجه

در کنار تمامی تکالیف رسانه‌ای، رسالت اصلی خبرنگار مسلمان، یعنی انعکاس مسائل و واقعیت‌های اجتماع و تلاش برای بهبود اوضاع جامعه با در نظر گرفتن مصالح و منافع است. رسانه خبری در نظام اسلامی نه ابزاری مطلق در خدمت قدرت و نه تریبونی آزاد در دست افرادی است، که به بهانه حقوق مردم و آزادی در پی کسب منافع نامشروع خود هستند و نه معاونت در اثم و نه اعانه به ظالم دارند، ارتباط گر مسلمان متناسب با مصالح و ضروریات توسعه همه جانبه در جامعه اسلامی علاوه بر حفظ حدود و رعایت وظایف و تکالیف خود چنان چه کژی و ناهنجاری مشاهده کند، صدای اعتراض خود را بلند می‌کند و به امر به معروف و نهی از منکر و رسالت حرفه‌ای خود در اصلاح عیوب خواهد پرداخت. از دیدگاه امام خمینی (ره) تهیه مقدمات و اسباب معصیت برای کسی است که قصد ارتکاب آن را دارد؛ حال این که تهیه اسباب برای رسیدن به هدف باشد یا نه؛ یا اثم در خارج تحقق یابد یا نه؛ اعانت بر اثم و ظلم بوده و حرام است. امام خمینی (ره) می‌فرماید: وقتی کشوری ادعا می‌کند که جمهوری اسلامی است و می‌خواهد جمهوری اسلامی را محقق کند، این کشور باید همه افرادش آمر به معروف و ناهی از منکر باشند. همه امروز وظیفه داریم. امر به معروف و نهی از منکر بر همه‌ی مسلمین واجب است. جلوگیری از منکرات بر همه مسلمین واجب است سفارش به حق که امر به معروف است بر همه مسلمین واجب است. (خمینی، روح الله، صحیفه نور، ج ۱۳، ص ۲۴۵).

به طور مثال، اگر رسانه‌های خبری، فریاد یک مسلمان یا جمعی از مسلمانان و یا به تعبیر امام خمینی (ره) مستضعفان را که مورد ظلم و ستم استکبار جهانی و

فصلنامه
علمی
تخصصی

سپهر سیاست
سال دوم
شماره پنجم
پاییز ۱۳۹۴

حکومت‌های مستبد فرار گرفته‌اند و آن نهادهایی که معاونت در ظلم و گناه و فحشاء را پیشه خود کرده‌اند، به اطلاع مسلمانان جهان برسانند، این نمونه خوبی از معاونت بر و تقوی است. پس تعاون و معاونت بر نیکی و تقوی یک فرض واجب بر همه متولیان رسانه‌های خبری و مطبوعات است و در حال حاضر رسانه‌های جمعی وظیفه دارند، تا آزادی مردم مظلوم فلسطین و قدس شریف، از دست رژیم اشغالگر قدس و رهایی کشورهای اسلامی از دست حاکمان مستبد و ظالم، از هیچ سعی و کوششی دریغ نوزند و افکار عمومی را آماده آخرین منجی بشریت، حضرت مهدی (عج) کنند.

حرمت اعانه بر اثم
و اعانه به ظالم در
رسانه‌های خبری و ...
(۶۱ تا ۷۵)

کتابنامه

قرآن کریم

- ابن منظور، جمال الدین بن مکرم، لسان العرب، قم، نشر ادب حوزه، ۱۴۰۵.
- اردبیلی، احمد، زبده البیان فی احکام القرآن، موسسه النشر الاسلامی، قم، ۱۴۰۳ق.
- انصاری، مرتضی، المکاسب لجنه تحقیق تراثنا الشیخ الاعظم، ناشر مجمع الفکر الاسلامی، ۱۴۱۵.
- ایرانمنش، جلال، «اعانه ظالمین»، مجله تخصصی فقه و مبانی حقوق "دانشگاه آزاد بابل"، شماره ۷، بی تا.
- بجنوردی، حسن، القواعد الفقهیه، قم، نشر الهادی، ۱۴۱۹ق.
- بلیغ، ناصر، دستور العمل برنامه سازی در رادیو و تلویزیون انگلستان، تهران، تحقیق و توسعه صدا، ۱۳۸۰ش.
- ترکاشوند، علی اصغر، الگوی هنجاری رسانه ملی از دیدگاه رهبران جمهوری اسلامی ایران، تهران، دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۸۹.
- جناتی، محمد ابراهیم، ادوار فقه و کیفیت بیان آن، تهران، انتشارات کیهان، ۱۳۷۴.
- حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ق.
- خمینی، روح الله، المکاسب المحرمه، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۸۵.
- خمینی، روح الله، تحریر الوسیله، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۸۵.
- خمینی، روح الله، صحیفه نور، بی جا، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- خوئی، ابوالقاسم، مصباح الفقاهه فی المعاملات، قم، اسماعیلیان، ۱۴۰۳ق.
- طریحی، فخرالدین، مجمع البحرین، قم، مکتب نشر الثقافه الاسلامیه، ۱۴۰۸.
- طوسی، محمد بن حسن، المبسوط فی فقه الامامیه، بی جا، المکتبه المرتضویه لاحیاء الآثار الجعفریه، ۱۳۸۷ق.

فصلنامه
علمی
تخصصی

سپهر سیاست
سال دوم
شماره پنجم
پاییز ۱۳۹۴

- فنخار طوسی، جواد، پژوهشی فقهی در خبر و خیر گزارشی، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۵ش.
- فیض الاسلام، علی نقی، ترجمه و شرح نهج البلاغه، مولف، تهران، ۱۳۸۴ش.
- معتمد نژاد، کاظم، روزنامه نگاری، تهران، سپهر، ۱۳۶۸ش.
- مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، نرم افزار جامع التفاسیر، موسسه نور.
- نایینی، محمد حسین، مکاسب و البیع، قم، موسسه النشر الاسلامی، ۱۴۰۷ ق.

حرمت اعانه بر اثم
و اعانه به ظالم در
رسانه های خبری و ...
(۶۱ تا ۷۵)